РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ МОЛОДШИХ ІНСПЕКТОРІВ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО СПОЛУЧЕННЯ

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FORMABILITY OF JUNIOR INSPECTORS OF THE BORDER SERVICE FOR PROFESSIONAL ACTIVITY AT THE MUNICIPALITIES

Стаття присвячена визначенню критеріїв, показників і рівнів сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Критеріями сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення визначено ознаки, на основі яких можна робити висновок про рівні цієї сформованості, оцінити результати впливу конкретних педагогічних засобів.

Автор визначає такі критерії сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення: мотиваційний (показники: інтерес до професійної діяльності; ставлення до професійної діяльності; відповідальність за власні дії; усвідомлення значущості професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення), психологічний (показники: сформованість психічних якостей; здатність до рефлексії в оцінці власних дій; психологічна готовність до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; сформованість умінь приймати рішення), діяльнісний (показники: здатність застосовувати набутий професійний досвід; здатність до дії в умовах, що змінюються; самооцінка своєї професійної діяльності й прийнятих рішень; уміння прогнозувати діяльність у пунктах пропуску для міжнародного сполучення).

На основі вивчення думок науковців, аналізу стану сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення були науково обґрунтовані три рівні цієї сформованості: високий, середній, низький.

Ключові слова: молодші інспектори прикордонної служби, критерії, готовність до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення, показники й рівні сформованості готовності до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

The article is devoted to the definition of criteria, indicators and levels of readiness of junior inspectors of the border service for professional activity at checkpoints for international traffic.

The criteria for the formation of the readiness of junior inspectors of the border service for professional activity at checkpoints for international traffic are the features on the basis of which it is possible to draw conclusions about the levels of this formation, to assess the impact of specific pedagogical tools.

The author defines the following criteria for the formation of readiness of junior inspectors of the border service for professional activity at checkpoints for international traffic: motivational (indicators: interest in professional activities; attitude to professional activities; responsibility for their own actions; awareness of the importance of professional activities at checkpoints for international traffic), psychological (indicators: the formation of mental qualities; the ability to reflect in the assessment of their own actions; psychological readiness for professional activities at checkpoints for international traffic; the formation of decision-making skills), activity (indicators: the ability to apply the acquired professional experience; the ability to act in changing conditions; self-assessment of their professional activities and decisions; the ability to predict actions at checkpoints for international traffic).

Based on the study of scientists' opinions, analysis of the state of readiness of junior inspectors of the border service for professional activity at checkpoints for international traffic, three levels of this formation were scientifically substantiated: high, medium, low.

The author provides a description of junior inspectors of the Border Guard Service (according to each of the defined indicators) with high, medium and low levels of readiness for professional activity at checkpoints for international traffic.

Key words: junior inspectors of the border service, criteria, readiness for professional activity at checkpoints for international traffic, indicators and levels of formation of readiness for professional activity at checkpoints for international traffic.

УДК 378.37.015.3:356
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-1.8>

Адамчук Ю.Д.,
ад'юнкту ад'юнктури
Національної академії
Державної прикордонної
служби України
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді. Діагностування сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення – це визначення та вивчення істотних ознак цієї готовності, форм її вираження в контексті реалізації цілей окресленого процесу.

Критеріями сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення є ознаки, на основі яких можна робити висновок про рівні цієї сформованості, оцінити результати впливу конкретних педагогічних засобів. Водночас критерії сформованості готовності

молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення – це теоретично розроблені показники рівнів сформованості кожного з них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нормативну базу дослідження складають Закони України «Про освіту», «Про національну безпеку України», «Про Державну прикордонну службу України», Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України, законодавство з прикордонних питань. Зокрема, зверталась увага, що правове регулювання проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України здійснюється на підставі Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» й Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України, затвердженого Указом Президента України від 29 грудня 2009 року N 1115/2009.

Формування готовності фахівців до певного виду діяльності є предметом досліджень у різних галузях. Різноманітні аспекти проблеми формування готовності до різних видів професійної діяльності військовослужбовців містяться в дослідженнях Л. Балагур (готовність до управління основними підрозділами охорони державного кордону), І. Ковалю (готовність майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах), Ю. Мойсеєнка (готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до співробітництва в сучасній системі охорони державного кордону), О. Татаріна (готовність фахівців прикордонної служби до застосування заходів фізичного впливу), Ю. Лісниченка, В. Ягупова (готовність до військово-професійної діяльності) й інших.

Під час розроблення критеріїв та показників сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення ми враховували підходи до визначення критеріїв, показників і рівнів, розроблені в працях В. Гашука [1], О. Ставицького й В. Мірошніченко [2], О. Старчука [3], А. Чудика [4] й інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Висновки й положення, зроблені цими й іншими вченими, мають велику наукову цінність для з'ясування критеріїв, показників і рівнів сформованості готовності прикордонників до професійної діяльності. Але в наукових працях останніх десятиліть у прямій постановці не порушувалась проблема визначення діагностичного апарату сформованості готовності до професійної діяльності саме такої категорії, як молодші інспектори прикордонної служби, а також повною мірою не враховувались особливості професійної діяльності цих фахівців у пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Метою статті є визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Виклад основного матеріалу. На основі осмислення специфіки оперативно-службової діяльності молодших інспекторів прикордонної служби в пунктах пропуску для міжнародного сполучення та з урахуванням результатів аналізу наукових праць, опитувань військовослужбовців різних категорій встановлено, що готовність молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення містить такі компоненти: мотиваційний, психологічний, діяльнісний.

Щодо поняття «критерій», то в науковій літературі його використовують «для позначення сукупності показників, що дозволяє якісно й кількісно схарактеризувати стан об'єкта вивчення. Критерій (від грецьк. *kriterion* – засіб судження, мірило) – це мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації. Своєю чергою для позначення ступеня сформованості того чи іншого критерію використовують поняття показника, яким позначають якісні або кількісні характеристики сформованості кожної якості, властивості чи ознак об'єкта» [4, с. 18]. У нашому дослідженні це сформованість кожної ознаки готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Погоджуємося з думкою, що «ступінь виявлення критерію виражається в конкретних показниках. Критерій за своїм обсягом є ширшим поняттям, ніж показник, а останній характеризується низкою ознак. Показник як компонент критерію є типовим і конкретним виявленням суті якостей процесу чи явища, що підлягає вивченню» [5].

Під час дослідження, спираючись на підходи до визначення критеріїв і показників, розроблені в дисертаційних дослідженнях Л. Балагур, П. Дзюби, В. Собка, Ю. Мойсеєнка, О. Татаріна й інших, а також з урахуванням сутнісних характеристик цієї готовності, її компоненти прийнято за критерії, які дозволяють визначити рівень сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення. Відповідно, такими критеріями є: мотиваційний, психологічний, діяльнісний.

Услід за О. Татаріним поділяємо думку щодо доцільності ідеї критеріально орієнтованої діагностики [6, с. 132–148.]. Відповідно, адаптувавши цю ідею до контексту процесу формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення, отримаємо таке:

– зосередження уваги на виробленні індивідуального стилю професійної діяльності кожним фахівцем з-поміж молодших інспекторів прикордонної служби;

– орієнтування на ситуацію успіху в професійній діяльності молодших інспекторів прикордонної служби;

– критерії діагностики – це не середньоарифметична характеристика, а те найкраще, що можливе для фахівця за відповідних умов;

– наповнення змісту методів діагностики прогностичними, моделювальними й управлінськими функціями, спрямованими на формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Нами було уточнено показники для кожного критерію (табл. 1).

Як зазначають науковці, виділення будь-яких критеріїв має умовний характер, урахувати їх повною мірою та реалізувати в практичній діяльності досить складно через їхнє взаємопроникнення [1]. Тому в процесі експериментальної роботи увага зверталась на кожний критерій. У своїй сукупності визначені критерії характеризують реально сформованість готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

На основі вивчення думок науковців [2–3], аналізу стану сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення нами були науково обґрунтовані три рівні цієї сформованості: високий, середній, низький.

Для молодших інспекторів прикордонної служби з високим рівнем сформованості готовності до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення характерне: виявлення великого інтересу й свідоме ставлення до професійної діяльності; виявлення високої відповідальності за власні дії; глибока усвідомленість значущості професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; опанування

добре сформованими психічними якостями; систематичне виявлення здатності до рефлексії в оцінці власних дій; вміння приймати рішення, сформовані добре; виявлення високої психологічної готовності до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; вміння застосовувати набутий професійний досвід; здатність завжди діяти в умовах, що змінюються; надання об'єктивної самооцінки своєї професійної діяльності й прийнятих рішень; систематичне здійснення прогнозування професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Для молодших інспекторів прикордонної служби з середнім рівнем сформованості готовності до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення характерне: виявлення певного інтересу й досить свідоме ставлення до професійної діяльності; виявлення відповідальності за власні дії час від часу; переважна усвідомленість значущості професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; часткова сформованість психічних якостей; періодичне виявлення здатності до рефлексії в оцінці власних дій; часткова сформованість вміння приймати рішення; виявлення достатньої психологічної готовності до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; переважне вміння застосовувати набутий професійний досвід; в основному здатність діяти в умовах, що змінюються; переважне здійснення об'єктивної самооцінки своєї професійної діяльності й прийнятих рішень; часткове здійснення прогнозування професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Для молодших інспекторів прикордонної служби з низьким рівнем сформованості готовності до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення характерне: виявлення слабкого інтересу й недостатньо свідоме ставлення до професійної діяльності; майже відсутність відповідальності за власні дії; слабе усвідомлення значущості професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; не достатня сформованість психічних якостей; майже відсутність виявлення здатності

Таблиця 1

Критерії та показники сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки

Критерії	Показники
мотиваційний	інтерес до професійної діяльності; ставлення до професійної діяльності; відповідальність за власні дії; усвідомлення значущості професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення
психологічний	сформованість психічних якостей; здатність до рефлексії в оцінці власних дій; сформованість умінь приймати рішення; психологічна готовність до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення
діяльнісний	уміння застосовувати набутий професійний досвід; здатність до дій в умовах, що змінюються; самооцінка своєї професійної діяльності й прийнятих рішень; уміння прогнозувати діяльність у пунктах пропуску для міжнародного сполучення

до рефлексії в оцінці власних дій; виявлення вміння приймати рішення лише в окремих випадках; не завжди виявлення психологічної готовності до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; переважна відсутність вміння застосовувати набутий професійний досвід; не завжди здатність діяти в умовах, що змінюються; виникнення труднощів у здійсненні самооцінки своєї професійної діяльності й прийнятих рішень; виявлення слабких умінь здійснювати прогнозування професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Висновки. Отже, критеріями сформованості готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення визначені: мотиваційний (показники: інтерес до професійної діяльності; ставлення до професійної діяльності; відповідальність за власні дії; усвідомлення значущості професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення), психологічний (показники: сформованість психічних якостей; здатність до рефлексії в оцінці власних дій; психологічна готовність до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; сформованість комунікативних умінь), діяльнісний (показники: здатність застосовувати набутий професійний досвід; здатність до дій в умовах, що змінюються; самооцінка своєї професійної діяльності й прийнятих рішень; умінь прогнозувати діяльність у пунктах пропуску для міжнародного сполучення). Відповідно до критеріїв і показників визначено три рівні сформованості готовності молодших

інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення: високий, середній, низький.

Перспективним є дослідження педагогічних умов формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення, а також розроблення організаційно-педагогічної моделі цього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гащук В.А. Визначення критеріїв та показників деонтологічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. Вип. 42. Ч. 1. С. 131–135.
2. Мірошніченко В.І., Ставицький О.М. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до використання stem-технологій в освітньому процесі. *Освітній простір України*. 2019. № 17. Ч. 2. С. 310–317.
3. Старчук О.О. Методика формування фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Хмельницький, 2011. 199 с.
4. Чудик А.В. Методичні рекомендації з підготовки до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу. Хмельницький, 2015. 113 с.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.
6. Ярулов А.А. Критерияльно-ориентированная диагностика и культура интегративного управления. *Школьные технологии*. 2005. № 3. С. 132–148.